

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-36>

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Застрожнікова Катерина Сергіївна
*аспірант кафедри кримінального права і процесу
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

В умовах системної дестабілізації, спричиненої воєнним станом, закон надає можливість зупинення досудового розслідування у випадках, за яких його проведення чи закінчення, а також звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, чи клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності є об'єктивно неможливим (абз. 7 ч. 1 ст. 615 КПК України). Законодавець фактично визнає допустимість юридичного «заморожування» розслідування за відсутності фізичних або технічних умов для його продовження. Дане рішення має оформлюватися вмотивованою постановою прокурора з детальним викладом обставин, які перешкоджають його продовження. Належне обґрунтування причин зупинення дозволяє мінімізувати негативний ефект та забезпечити збереження процесуальної безперервності завдяки проведенню слідчих (розшукових) дій (далі – С(Р)Д) до моменту зупинення, що надалі дозволить швидко відновити провадження.

Розглядаючи питання зупинення досудового розслідування в умовах воєнного стану, доречно зазначити, що його правове регулювання передбачене як главою 23 КПК України, яка встановлює загальні підстави та процедури зупинення, так і розділом IX¹ КПК України. Поділ відповідних норм між різними структурними частинами КПК України формує специфічну регулятивну конкуренцію, що зумовлює практичні та теоретико-догматичні складнощі. Зокрема, суттєвою є різниця у визначенні суб'єкта, уповноваженого ухвалювати рішення щодо зупинення розслідування. Так, відповідно до ч. 4 ст. 280

КПК України досудове розслідування зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора або слідчого, дізнавача за погодженням з прокурором, але у випадку, передбаченому абз. 7 ч. 1 ст. 615 КПК України, виключне право на винесення відповідної постанови має лише прокурор. Це свідчить про існування спеціальної норми за критерієм темпоральної дії, про що справедливо зауважує М. В. Тишин [1, с. 286]. На нашу думку, в умовах дії правового режиму воєнного стану імперативне звуження кола процесуальних суб'єктів є виправданим з погляду збереження рівноваги між потребами публічного інтересу та гарантіями процесуальної легітимності.

На сьогодні зупинення досудового розслідування згідно з положеннями ст. 615 КПК України здебільшого відбувається у зв'язку з наявністю таких підстав, як: перебування підозрюваного на військовій службі, що об'єктивно ускладнює його виклик та участь у процесуальних діях [2]; тимчасове перебування підозрюваного на окупованій території, що унеможливує вручення повідомлення про підозру, допит чи обрання запобіжного заходу [3]; відсутність учасників провадження (захисника, потерпілого тощо) [4]; фактична неможливість проведення окремих експертних досліджень [5].

У разі зупинення досудового розслідування на зазначених вище підставах потрібно враховувати загальні процесуальні гарантії та специфіку правового режиму воєнного стану. Зокрема, після винесення мотивованої постанови про зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний виконати наступні дії: надіслати копію постанови стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, як тільки з'явиться така можливість; поінформувати зазначених осіб про їх право на оскарження даної постанови слідчому судді; у разі неможливості негайного інформування учасників провадження, зафіксувати спроби здійснення такого інформування у відповідних процесуальних документах або через технічні засоби. З метою забезпечення послідовності правозастосування, а також уніфікації процесуальних норм пропонуємо абз. 7 ч. 1 ст. 615 КПК України доповнити наступним реченням: «Постанова прокурора про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження за першої можливості. Учасникам провадження роз'яснюється право на її оскарження в порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті».

На жаль, на практиці під час проведення досудового розслідування трапляються випадки формального, а іноді й маніпулятивного використання положень абз. 7 ч. 1 ст. 615 КПК України, які надають слідчому або прокурору право зупинити досудове розслідування

у зв'язку з неможливістю виконання процесуальних дій в умовах воєнного стану. Зокрема, сторона обвинувачення часто зловживає цією нормою, посиляючись на сам факт запровадження воєнного стану та відповідні його побічні наслідки, але в інших провадженнях у тому ж слідчому підрозділі аналогічні розслідування продовжуються на загальних підставах, що свідчить про вибіркове тлумачення обставин і застосування норми.

Зазначені дії слід кваліфікувати як зловживання процесуальними правами з метою штучного продовження строків досудового розслідування поза межами, установленими законодавством. З огляду на положення ст.ст. 28, 219 та 615 КПК України, такий період фіктивного зупинення провадження має враховуватися до загального строку досудового розслідування, оскільки він не підтверджений об'єктивними та належно задокументованими підставами. Суди повинні оцінювати фіктивне зупинення розслідування як істотне порушення вимог процесуального закону. Установлення факту зловживання в межах підготовчого судового засідання створює підстави для закриття кримінального провадження у зв'язку з порушенням строків досудового розслідування відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Слід окремо звернути увагу на один ключовий обов'язок прокурора, пов'язаний із забезпеченням процесуальної безперервності кримінального провадження. Зокрема, у випадку, коли підозрюваний перебуває під вартою, прокурор до моменту зупинення досудового розслідування має ініціювати продовження строку тримання під вартою відповідно до вимог ст. 199 КПК України. Даний обов'язок є необхідним етапом перед прийняттям рішення про зупинення розслідування. Цей підхід застосовується з метою запобігання необґрунтованому триманню особи під вартою у випадках, коли розслідування буде фактично зупинене на невизначений строк через обставини воєнного стану.

Відновлення досудового розслідування здійснюється в порядку ст. 282 КПК України в разі зникнення підстав для його зупинення, зокрема, у випадках припинення чи скасування воєнного стану, обміну підозрюваного як військовополоненого або зриву такого обміну, появи можливості подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а також у разі необхідності проведення С(Р)Д чи інших процесуальних дій.

Література:

1. Тішин М. В. Забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 282–287.

2. Ухвала слідчого судді Личаківського районного суду м. Львова від 7 лип. 2022 р. у справі № 463/4755/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105194992>

3. Ухвала слідчого судді Богодухівського районного суду Харківської області від 5 лип. 2022 р. у справі № 613/2082/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105112433>

4. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 24 квіт. 2022 р. у справі № 711/2098/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104622422>

5. Ухвала слідчого судді Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 27 трав. 2022 р. у справі № 175/1120/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104500801>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-37>

ДЕРЖАВНИЙ І ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПРИМУС: ПРИРОДА ТА МЕЖІ

Тарасюк Сергій Миколайович

*доктор філософії, керуючий партнер АО «Тарасюк і Партнери»
м. Київ, Україна*

Держава, виконуючи свої функції, мусить не лише забезпечувати дотримання прав і свобод людини, а й застосовувати примус як інструмент управління суспільством. Історичний досвід свідчить, що будь-яке суспільство не може існувати без системи впливу, яка допомагає врегульовувати поведінку його членів, запобігати порушенням та підтримувати правопорядок. Як зазначав Ш. Л. Монтеск'є, вагомим завданням держави є силове примушення окремих членів суспільства коритися і дотримуватися законів як для збереження загального блага, так і примирення соціальний суперечностей чи правового розв'язання [1, с. 19].

Концепція прав і свобод людини завжди пов'язана з проблемою застосування примусу. У межах кримінального провадження примус постає необхідним інструментом для ефективного розслідування кримінальних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Загалом необхідність державного примусу зумовлюється не лише правовими реаліями, а й криміногенною ситуацією. У 2025 р. Україна посіла 162-ге місце зі 163 у світовому рейтингу безпеки [2], що доводить проблему загострення злочинності. За офіційною